

Šrůtka, Jan

Některé poznatky a závěry vyplývající z rozboru situace v Brněnském kraji a z porovnání s ostatním územím ČSSR

In: Šrůtka, Jan. *O rozvoji životní úrovně pracujících za socialismu : (se zvláštním zřením k Brněnskému kraji v letech 1954-1958) : studie*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp. 132-149

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119480>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Čtvrtá kapitola

NEKTERÉ POZNATKY A ZÁVĚRY VYPLÝVAJÍCÍ Z ROZBORU SITUACE V BRNĚNSKÉM KRAJI A Z POROVNÁNÍ S OSTATNÍM ÚZEMÍM ČSSR

Po zhodnocení jednotlivých nejdůležitějších ukazatelů provedeném pomocí celostátních údajů a po celkém podrobném rozboru situace v Brněnském kraji, zbývá připojit některé závěrečné úvahy opřené o vzájemné porovnání kraje s ostatním územím. Omezíme se jen na několik problémů, podle našeho soudu stěžejních, majících vztah k růstu životní úrovně se zvláštním zřetěním k její hmotné a kulturní složce.

Je jasné, že závěry vyplývající z rozboru a porovnání Brněnského kraje mají platnost všeobecnou; nelze se domnívat, že by pro Brněnský kraj měly platit odlišné zákonitosti než v ostatních částech státu.

A. K otázce zaměstnanosti a s tím souvisejícím růstem průmyslové a zemědělské výroby

Zaměstnání pro každého práce schopného člověka, růst produktivity práce a rozvoj národního hospodářství vyvolávají jisté rozpory.

Právo na práci vyžaduje, aby ze strany státu byly vytvořeny časově i místně takové podmínky, aby mohli býti zapojeni do práce všichni, kteří pracovat chtějí. Ke zvyšování výroby je také třeba zapojení každé pracovní síly. Na druhé straně růst produktivity práce vyvolává situaci, že v daném podniku nebo v daném odvětví výroby lze splnit zvýšené výrobní úkoly bez potřeby dalších pracovníků nebo opačně v důsledku růstu produktivity práce se požadované výrobní úkoly mohou splnit i při zmenšeném počtu pracovníků. Kupř. další zvýšení výroby některých výrobků není v současné době nebo v dohledné době potřebné nebo užitečné.

V takových případech nutně dochází k redistribuci zaměstnanců. Podobně je tomu při reorganizaci výrobních odvětví nebo celého průmyslu v důsledku rozvoje techniky a zavedení účinnější dělby práce a výroby nebo konečně při zavádění nové výroby vůbec. I v takových případech dochází k přechodu zaměstnanců do jiných odvětví nebo do jiných míst. K tomu všemu je totiž nutno počítat s přirozeným, příp. skutečným přírůstkem obyvatelstva, který je v jednotlivých částech státu různý.

Rozpory vyplývající z uvedených skutečností je třeba soustavně a důsledně odstraňovat. Je to jeden z předpokladů k zajištění optimálního růstu životní

úrovně. Organizace nebo reorganizace výroby prováděná z jiných pohnutek, která je v rozporu s působením zákona plánovitého rozvoje, vede tak či onak k hospodářským škodám.

Srovnání nejdůležitějších ukazatelů výroby

Index 1953 = 100

Ukazatel		1953	1954	1955	1956	1957	1958
Index růstu prům. výroby	Kraj Brno	100	103	115	125	142	157
	ČSSR	100	104	116	127	140	155
Index růstu počtu pracovníků v průmyslu (bez učňů)	Kraj Brno	100	100	102	103	107	110
	ČSSR	100	103	105	107	112	115
	České kraje	100	103	105	107	111	114
	Slovensko	100	103	105	109	115	118
Index růstu $\bar{\varnothing}$ mezd pracovníků v průmyslu	Kraj Brno	100	106	108	111	110	113
	ČSSR	100	108	110	113	114	117
	České kraje	100	108	110	113	114	117
	Slovensko	100	107	110	113	115	118
Index růstu produktivity práce v prům.	Kraj Brno	100	103	110	119	128	140
	ČSSR	100	102	110	118	125	134
	České kraje	100	102	110	118	124	134
	Slovensko	100	104	115	124	133	144

Pramen: Statistická ročenka ČSSR 1959 a SÚS KS Brno

A nyní k situaci v Brněnském kraji v poměru k ČSSR.

V Brněnském kraji je v průměru celková zaměstnanost menší než zaměstnanost celostátní. V roce 1958 činila zaměstnanost v národním hospodářství ČSSR 45,24 %, zatímco v Brněnském kraji v témž roce 43,49 %. Na druhé straně zaměstnanost v socialistickém sektoru národního hospodářství (bez JZD) činila v celostátním průměru 34,06 %, kdežto v Brněnském kraji 39,94 %. Tento ukazatel naznačuje, že v Brněnském kraji probíhá přeměna výrobních vztahů v socialistické rychlejším tempem, tedy s jistým předstihem, a dále, že zaměstnanost především v průmyslu v Brněnském kraji se podílí poměrně větší částí na celkové zaměstnanosti. Na druhé straně menší celková zaměstnanost v Brněnském kraji ve srovnání s celostátním průměrem je důsledkem jednak dislokace některých menších podniků nebo doplňkové výroby mimo území kraje, což se dělo zvláště v období první pětiletky, jednak v důsledku toho, že během druhé pětiletky nevznikaly v úměrném rozsahu v kraji nové pracovní příležitosti, ba dokonce bylo nutno často usilovat o zachování těch, které již zde byly.

Tak si lze vysvětlit jisté napětí na pracovním trhu, jakož i to, že v posledních letech nemalá část pracovní nabídky žen z domácností, mládeže opouštějící základní školy a osob se změněnou pracovní schopností zůstává nevyužita.

V roce 1954 činila celková zaměstnanost v národním hospodářství ČSSR 45,17 %, v Brněnském kraji 42,55 %. Zaměstnanost v socialistickém sektoru (bez JZD) v ČSSR činila v témž roce 32,40 %, v Brněnském kraji 33,91 %.

Došlo tedy v posledních letech k jistému zlepšení, tj. k zmenšení rozdílu v procentu celkové zaměstnanosti v Brněnském kraji ve srovnání s celostátním vývojem. Jistý rozdil však zůstává nadále. Růst zaměstnanosti v socialistickém

sektoru národního hospodářství v Brněnském kraji je progresivnější než v průměru socialistického sektoru národního hospodářství ČSSR.

Index růstu nejdůležitějších sledovaných ukazatelů ukazuje v poměru k ČSSR v Brněnském kraji tyto výsledky:

Index růstu počtu obyvatel 1958/54 činí v ČSSR 104,03 %, v Brněnském kraji 103,0 %. Index růstu zaměstnanosti v národním hospodářství ČSSR 1958/54 činí 104,36 %, v Brněnském kraji 105,29 %. Index růstu zaměstnanosti v socialistickém sektoru (bez JZD) v ČSSR 1958/54 činí 109,37 %, v Brněnském kraji 121,33 %.

Potvrzuje se pozvolnější růst počtu obyvatel v Brněnském kraji ve srovnání s celostátním průměrným vývojem. Do jisté míry se tak vyrovnává rozdíl v hustotě obyvательства v kraji ve srovnání s celostátním průměrem, který je stále značně nižší.

O rozdílu v hustotě osídlení nám podává informaci tento přehled
(počet obyvatel na 1 km²)

Rok	Brněnský kraj	ČSSR
1869	94,6	79
1880	101,5	84
1890	108,7	86
1900	118,5	95
1910	126,8	102
1921	130,1	102
1930	140,0	109
1947	125,6	.
1950	127,1	97
1958	136,0'	106

Pramen: Statistická ročenka ČSSR 1959 a KS SÚS Brno.

Zalidnění kraje Brněnského je — jak vidět z přehledu — stále větší, než činí celostátní průměr. Je také větší, než činí průměr českých krajů. Koncem roku 1958 činila lidnatost ČSSR 106 obyvatel na 1 km², v českých krajích 121,7, na Slovensku 80,1, avšak v Brněnském kraji 136 obyvatel na 1 km². Index vývoje osídlení od roku 1869 do roku 1950, kdy bylo poslední sčítání lidu, ukazuje tyto výsledky: ČSSR 122,1, české kraje 116,8, Brněnský kraj 133,9.

V souvislosti s rozbořem zaměstnanosti nás zajímá, jakým způsobem se pracující Brněnského kraje dovedli ve sledovaném období vypořádat s plněním rozvoje výroby a hlavních ukazatelů výroby, a to jak v průmyslu, tak i v zemědělství.

Ačkoli ve sledovaném období let 1953 až 1958 rostl v Brněnském kraji počet pracovníků průmyslové činnosti (bez učňů) pozvolnějším tempem než v celostátním průměru, index růstu výroby v kraji nezůstal nikterak za celostátním růstem, naopak v posledních letech jej předstihl. Je to důsledek většího růstu produktivity práce. Rovněž index růstu průměrných mezd pracovníků v průmyslu ve vztahu k růstu produktivity práce je z hlediska národního hospodářství příznivější v Brněnském kraji. Nižší mzdové průměry v Brněnském kraji jsou jen do jisté míry odůvodněny skladbou průmyslu kraje, kde značný díl zaujímá

průmysl strojírenský, textilní a potravinářský, zatímco průmysl s preferovanými mzdovými tarify je zastoupen méně nebo nepatrně. Avšak tato skutečnost se má spíše projevovat v průměrné mzdě, nikoli v indexu růstu. Je proto v křivce růstu produktivity práce a růstu průměrných mezd něco v nesouladu, což lze řešit jednak tím, že křivka růstu průměrných mezd bude sledovat růst produktivity práce, stejně jak je tomu v celostátním měřítku, nebo dojde postupně k vyšší mzdové kázní i v jiných krajích. Postupně bude třeba přistoupit k nápravě oběma cestami.

Jak si ukážeme na jiném místě, přináší tento vývoj rozdíly v průměrných mzdách pracovníků v průmyslu v Brněnském kraji ve srovnání s ČSSR, případně s českými kraji, a to v neprospěch Brněnského kraje.

Stejně jako v průmyslové výrobě vcelku příznivě vyznívá srovnání intenzity živočišné i rostlinné zemědělské výroby v Brněnském kraji ve srovnání jak s průměrem ČSSR, tak i s průměrem českých krajů. V úvodu jsme zdůraznili, že Brněnský kraj je převážně průmyslový s významnou složkou zemědělské výroby. (Tabulka 42a.)

V rostlinné výrobě ve vzájemném srovnání let 1957 a 1958 si udržuje Brněnský kraj jistý předstih před celostátním průměrem a průměrem českých krajů. Jsou však předpoklady, aby výnosy v obilí byly již nyní vyšší. Je to závislé jednak na konsolidaci vesnice a jednak na provedení půdních zlepšení. (Tabulka 42b.)

V živočišné výrobě není již situace tak jednoznačně příznivá, jako v rostlinné výrobě. Ze srovnání posledních tří let (léta 1957—1959) vysvítá, že intenzita chovu skotu je v Brněnském kraji pod celostátním průměrem, a tím více pod průměrem českých krajů. V chovu prasat a v chovu slepic je naopak zase Brněnský kraj nad celostátním průměrem, a tím více i nad průměrem českých krajů. Slovensko má totiž obdobnou situaci jako Brněnský kraj — nízkou intenzitu chovu skotu a daleko vyšší intenzitu chovu prasat.

Uvedená skutečnost se odráží mimo jiné i v tom, že v zásobování obyvatelstva je Brněnský kraj soběstačný ve vepřovém mase a ve vejcích, a dokonce značnou část těchto produktů vyvážá do jiných krajů, zatímco hovězí maso, a tím i telecí maso musí kraj do jisté míry dovážet z jiných krajů.

V Brněnském kraji jsou však již nyní velké předpoklady pro výrazný vzestup intenzity výroby ve všech uvedených ukazatelích. Krajský průměr totiž snižují okresy, které mají velmi nízkou intenzitu v chovu hospodářského zvířectva. Rozdíly mezi nejlepšími a nejhoršími okresy jsou stoprocentní. Tak např. okres Brno-město má v chovu slepic v roce 1958 stav 629 slepic na 100 ha orné půdy, zatímco okres Mikulov pouze 259 slepic na 100 ha orné půdy. Nebo v chovu prasat připadalo v roce 1958 v okrese Brno-město 158,5 prasat na 100 ha orné půdy, v okrese Břeclav 145,5 prasat, avšak v okrese Svitavy pouze 79,7 nebo v okrese Moravská Třebová 81,6 prasat na 100 ha orné půdy. Ospravedlnění těchto velkých rozdílů je sotva možné.

Nejlepší okresy Brněnského kraje mají ve všech ukazatelích průměry pohybující se nad průměry celostátními i nad průměry českých zemí. Již podle těchto skutečností lze posuzovat na velké možnosti rozvoje živočišné výroby v Brněnském kraji, zvláště v okresech, které mají bohaté louky nebo zase naopak vysokou produkci rostlinnou.

*

Jak s rozvojem průmyslové výroby, tak s rozvojem intenzity zemědělské výroby v Brněnském kraji je spojena otázka růstu počtu obyvatel vůbec

a růstu počtu obyvatelstva v produktivním věku zvláště. Přirozený přírůstek obyvatelstva, jenž je v Brněnském kraji stále vcelku příznivý, je negativně ovlivňován migrací. V migraci mezikrajové je Brněnský kraj stále krajem vystěhovaleckým; počet osob stěhujících se z kraje je stále větší než počet osob, které se zase naopak stěhují z různých krajů do Brněnského kraje. V roce 1958 činil úbytek (vyšší emigrace než imigrace) jednu promili z celkového počtu obyvatelstva; kolem tohoto čísla se pohyboval úbytek i v letech předcházejících. Hlavní směr vystěhování je na Ostravsko, dále do pohraničních krajů v Čechách.

Takto přispívá Brněnský kraj k rozvoji národního hospodářství i v jiných místech státu, poněvadž z něj emigrují většinou lidé mladší, v plném produktivním věku, zpravidla i s rodinami. Tento hospodářsky užitečný pohyb obyvatelstva je však nutno velmi citlivě sledovat a usměrňovat na místa nejdůležitější. Při hodnocení vývoje některých demografických ukazatelů, jako je růst nebo úbytek natality, skladba stáří obyvatelstva apod., je třeba zvážit, do jaké míry zde působí emigrace obyvatelstva mladšího.

Projevuje-li se přesto v Brněnském kraji u jistých skupin pracovníků vyšší nabídka pracovní síly, pak platí, že je nezbytně nutné rozšířit pracovní příležitosti, a to zvláště takové, pro které jsou všechny předpoklady — pracovní síly, suroviny i poptávka po výrobcích. Měřítkem mají býtí potřeby rozvoje národního hospodářství a důkladný ekonomický rozbor kraje. Důsledky porušování zákona plánovitého rozvoje se totiž nutně projeví nepříznivě nejen v daném kraji, nýbrž konec konců v celém národním hospodářství.

V Brněnském kraji je závažná i migrace vnitřní — mezi okresy v rámci kraje. Soustřeďuje se jen do několika míst nebo měst, a to především do brněnské průmyslové aglomerace. Tak kupř. v roce 1958 činil přírůstek obyvatelstva v Brně přistěhováním 6,8 promile, ve Velké Bíteši 2 promile, v Břeclavi 1,1 promile. Na druhé straně u všech ostatních okresů kraje se projevil úbytek obyvatelstva vystěhováním, a to od 1,8 do 13,8 promile. Největší vystěhovalectví měly okresy Mikulov (13,8 promile), Svitavy (12,8 promile), Hustopeče (10,4 promile), Bučovice (8,3 promile) a Moravský Krumlov (6,2 promile). Je to nezdravý úkaz, i když uvedené okresy zpravidla mají doposud vysokou natalitu. Soustavnou emigrací se však zdržuje dosídlení a dobudování pohraničních okresů. Kromě toho vyvstává nebezpečí, že by postupně i v těchto okresech silně poklesla natalita.

Úvahy o obyvatelstvu a jeho zaměstnání lze, pokud jde o Brněnský kraj, shrnout takto:

V kraji vyvstává bezprostřední úkol vybudování produktivní a intenzivní speciální zemědělské výroby, pro niž jsou na jižní Moravě mimořádně výhodné podmínky, a dále zvýšení produktivity i intenzity zemědělské výroby vůbec. S tím souvisí samozřejmě urychlené provedení melioračních prací, jakož i organizační dobudování socialistické zemědělské velkovýroby.

K tomu bude třeba rozvinout ve venkovských větších místech (městech) i doplňkovou průmyslovou výrobu, ať v rámci výrobních družstev, nebo v rámci podniků místního hospodářství. Vhodné umístění a surovinovou základnu by našly i národní podniky potravinářského průmyslu. Téměř ve všech okresních městech je dostatek pracovních sil a nerozvinutá výroba krajského, někdy i celostátního významu. Totéž platí o brněnské průmyslové aglomeraci.

K problému zaměstnanosti v socialismu je třeba připojit ještě tyto obecné úvahy:

Výrazná tendence vstupovat do zaměstnání má samozřejmě v socialismu hlavní kořen v hmotné zainteresovanosti na práci, tj. ve snaze zvýšit příjem rodiny, a tak i její reálný důchod, a tudíž i životní úroveň. Tuto tendenci je třeba všestranně podporovat také proto, že se tím dostáváme k všeobecnosti práce. Postupně budou převyšovat momenty morální a politické. Morální zainteresovanost na práci bude zesilovat a získávat převahu nad momenty čistě hmotného osobního zájmu. U pracujících se bude prohlubovat vědomí, že jejich zájem je společný se zájmem společnosti a jejího rozvoje. Proto zájem obyvatelstva, včetně žen z domácností, je třeba nejen vítat, ale i všemožně podporovat tím, že osoby usilující o zaměstnání budou zapojovány na vhodná místa do pracovního procesu.

K tomu přistupuje další problém: zkracování produktivního věku přiznáváním plného důchodového zabezpečení v nižší věkové hranici. V současné době je u nás snížena věková hranice pro poskytnutí starobního důchodu u mužů na 60 let, u žen na 55 let a u horníků rovněž na 55 let. Spatřujeme v tom jednoho z významných činitelů zvyšování životní úrovně pracujících. Potřebuje však jistého bližšího osvětlení.

Klasikové marxismu-leninismu nás učí, že se práce stane potřebou, a tudíž nezbytnou součástí životní úrovně až v komunismu. Avšak již v socialismu se stává práce nejen právem, ale i občanskou povinností každého praceschopného občana. Vztah občana ke společnosti je posuzován podle jeho pracovního zapojení, podle jeho pracovních výsledků. Postupně se stává otázkou cti občana, aby pracoval podle svých nejlepších schopností. Tedy již za socialismu je práce významnou a nedílnou součástí životní úrovně. Jak však pohlížet na osoby, které již získaly nárok na starobní důchod, ale chtějí dále pracovat? Prodlužuje se průměrný lidský věk a rozšiřuje se oblast prací, které dovedou člověka uspokojovat svou náplní, např. práce vědecká, výzkumná, řídicí, ale také v čím dál větším rozsahu práce v provozech vybavených moderní technikou, kde již dávno odpadla namáhavá a vyčerpávající fyzická práce apod. Který z momentů v takovém případě zvítězí, zda odchod do důchodu při plné duševní a tělesné svěžesti a odborné zdatnosti nebo pokračování v práci? Již dnes máme mnoho důkazů o tom, že v jistých případech chtějí zůstat v práci lidé, kteří získali jinak nárok na starobní důchod. Spatřují v práci větší uspokojení než v důchodu. Nemáme samozřejmě na mysli ony případy, kdy pracující usilují o ponechání v pracovním poměru i když získali nárok na důchod, jenom proto, že reálná výše penze je u nich ještě neuspokojující.

Může se namítnout, že osoby mající zájem o práci mají se zapojit do veřejné společenské činnosti ve společenských organizacích nebo v národních výborech, když je o jejich existenci postaráno starobním důchodem. To je správné a s tím je třeba počítat, že občané budou vedle svého povolání vykonávat ještě nějakou činnost užitečnou a potřebnou pro společnost, aniž by dostávali hmotnou odměnu. Je to totiž jedna ze znamenitých průprav pro přechod ke komunistické společnosti, kde odpadne mzda jako ekonomická páka hmotné zainteresovanosti na práci a na jejím výsledku. Avšak bude třeba počítat i s tím, že mnozí občané budou vidět své plné uplatnění a uspokojení v práci ve výrobě, v umění, ve vědě apod., tedy na svém dosavadním pracovišti. Důsledně prováděná odměna podle zásluh bude pro to vytvářet další příklady. Zkušenosti, a tedy zpravidla věkově starší pracovníci budou zaujímat vedoucí, řídicí místa a ne opačně.

Všechny uvedené momenty musíme mít na mysli již nyní. Již v současné době vytváříme hmotné i duchovní podmínky pro přechod ke komunistické společnosti. Při realizování programu péče o pracující je proto třeba velmi pečlivě vážit další možnosti snižování věkové hranice pro nárok na důchod a raději přikračovat ke zkracování pracovní doby. (Vidíme, že program strany a vlády sleduje tuto cestu.) Současně je třeba vytvářet předpoklady pro uplatnění osob, které chtějí dále pracovat, i když pobírají nebo mají nárok na plný důchod. Totéž nechtě je umožňováno osobám pobírajícím úplný nebo částečný důchod. Soustavné přezkušování zdravotního stavu invalidních důchodců pro nemoci trvalého charakteru stalo se v posledních letech součástí „zdravotní péče“ jisté části lékařů. Nechceme tím pochopitelně chránit osoby zneužívající dobrodíní sociálního zabezpečení. Zbytečně byrokratické šikanování však ztrpčuje lidem život a nepřináší společnosti žádný užitek, nanejvýš zbytečné výdaje na administrativu zdravotnictví a odvádění lékařů od jejich pravého poslání — kurativní a preventivní péče zdravotní. Dojde tak i v mnoha případech u osob pobírajících nějaký invalidní důchod ke konsolidaci majetkové i k hmotnému zabezpečení jejich rodin, když budou moci vykonávat nějaké přiměřené zaměstnání, aniž by byli stále vystavováni neúčelným kontrolám.

Stručně shrnuto: nikoli nečinnost, třeba spojená s dobrou penzí, ale možnost plného využití osobnosti v práci pro společnost, ať už půjde o práci ve společenských organizacích, nebo na dosavadním pracovišti, třeba s ohledem na věk vhodně upravenou. Vždyť co je to odpočinek pro člověka práce? Nikoli nečinnost, nýbrž činnost, při níž nachází uspokojení, při níž nachází náplň svého života. Nečinnost znamená pro takového člověka pocit zbytečnosti a méněcennosti a nakonec i předčasný skon. Práce pro takového člověka znamená vědomí, že je pro společnost potřebný, a uspokojení, že je užitečný. Lidé včerejška, kteří viděli vrchol uspokojení v zahálčivosti a v neúčelné a bezduché společenské zábavě, postupně z naší společností zmizí.

Dokázat správně chápat všechny složky životní úrovně a využít jich pro své uspokojení je spojeno s všestrannou cílevědomou výchovou, která by zbavila člověka i celou socialistickou společnost všech přežitků dřívějších společenských řádů jak v návycích, tak v předsudcích, popřípadě ve výchově typické pro vykořisťovatelskou společnost, která zanechala stopy i na příslušnících vykořisťované třídy.

Komunistická společnost bude rozdělovat spotřební statky mezi své členy podle potřeby. Každý bude pracovat podle svých nejlepších schopností. Reprodukce bude muset být uskutečňována a dokonce bude muset být stále zvětšována. Už z toho je vidět, jaké úkoly připadají společnosti již nyní při výchově člověka, aby v práci viděl skutečně osobní uspokojení, aby totiž postupně odezníval hmotný stimul jako pobídka k práci a postupně nabývala převahy uvědomělost a dobrovolnost, která nepotřebuje kontrolu a ekonomickou pobídku.

Uvedeme si příklad, jenž nám může osvětlit vývojové tendence v myslích i jednáních lidí. Voda je v podstatě statek volný. A přesto ji člověk nepoužívá libovolně, nýbrž podle potřeby, což znamená, že jí nepoužije více, než potřebuje pro uhašení žízně, pro hygienu apod. Nenanosí si jí více, než potřebuje, poněvadž v tom spatřuje zbytečnou a neúčelnou činnost. U ostatních základních statků hmotné spotřeby tomu bude stejně, jakmile jejich výroba dosáhne takového rozsahu, že se jimi bude moci každý zásobit a uspokojit v potřebném množství a rozsahu. Vyplývá z toho rovněž, že převýchova v nového člověka je nezbytná. Půjde však v dialektické jednotě s všestranným rozvojem socialistické společnosti.

Vždyť již v současné době dosahuje výroba v řadě hmotných výrobků rozsahu, který plně uspokojuje objektivně zdůvodněnou spotřebu. A přece by způsob rozdělování podle potřeby způsobil v současné době téměř u všech statků takovou spotřebu, která by byla v rozporu s objektivní potřebou i zdravím národa. Docházelo by i k plýtvání.

Stejně tendence se projeví nejen u potravin jako u nejzákladnějších hmotných potřeb, ale také u textilu, nápojů, bydlení, jakož i u služeb všeho druhu.

Jak je důležitá, ba nezbytná výchova k plnému socialistickému uvědomění, můžeme sledovat na současných negativních případech. Pracující se těší plné svobodě politické, vládnou si ve svém státě. Jak si však počínají někteří občané? Politické dění často z pohodlnosti ignorují, akce, které jsou organizovány, aby se mohla projevit vůle lidu, považují za obtěžování člověka, který chce mít klid. Setkáváme se se zjevy, které ukazují, že někteří obyvatelé v současné době pohlížejí na životní úroveň z pozice polovzdělaného měšťáka. Politické svobody nechápou jako příležitost k veřejné činnosti, nýbrž jako „svobodu“ dělat co chci, tedy hlavně nic.

Jedině výchova, ideová vyspělost a skutečnost, že práce se stane nezbytnou potřebou člověka, vytvoří takové další potřeby člověka, které budou současně v zájmu rozvoje společnosti.

Můžeme sledovat i takové případy, kde na první pohled je vše v pořádku, ve skutečnosti však jde o fikci, zastírající sobecký individuální prospěch. Kupř. někteří občané vykonávají funkce ve společenských organizacích nikoli pro uspokojení, nikoli jako svou potřebu, ale proto, aby touto činností dosáhli jiného osobního hmotného prospěchu. Někdy, jde o plnou protihodnotu poskytnutou společnosti, zpravidla však nikoli. Jde o výhodnou směnu pro „prozřívého“ občana, který se blýská svou veřejnou činností.

Jak bude postupně odeznívat „nutnost předstírání“, jak pomine hlad po penězích, bude docházet k obratu, i když někteří v tomto vývojovém sledu budou zůstávat poněkud pozadu. Lidé čím dál více budou potřebovat pro své plné využití činnost. Výchovou bude tato potřeba usměrňována na činnost, která bude současně uspokojovat potřeby společnosti. Nečinnost bude zjevem patologickým. Zkracování pracovní doby povede mimo jiné i k tomu, že využití časového volna bude zaměřeno nejen na kulturu, sport apod., ale také na společensko-organizační činnost, bez níž se společnost budující komunismus neobejde.

B. K otázce důchodu a spotřeby obyvatelstva

Zásada odměny podle zásluhy vytváří v socialistické společnosti rozpor v hmotné úrovni jednotlivých skupin obyvatelstva spočívající v tom, že při důsledném uplatnění zásady odměny podle zásluhy vznikají jisté, někdy i podstatné rozdíly v důchodech jednotlivých skupin obyvatelstva (kupř. horník — lesní dělník, technik — administrativní úředník apod.). Nejde však o rozpor antagonistický, nýbrž o důsledky třídního roztržštění pracujících v dřívějším společenském řádu, a o důsledky vyvěrající z dosud nedostatečně rozvinuté výroby.

Za kapitalismu se rozšiřoval počet pracovníků nekvalifikovaných, pomocných na jedné straně a dělnická aristokracie na druhé straně. Vytvářela se ekonomická a společenská propast mezi inteligencí a dělnictvem. Tento antagonismus padá nastolením diktatury proletariátu. Ihned se zmírňují křiklavé mzdové rozdíly obroušením špiček, tj. snížením neodůvodněně vysokých platů, a zvýšením platů nejnižších. Není to však v rozporu se zákonem odměny podle zásluhy, nýbrž

naopak jeho prvním výrazným prosazením. Při výstavbě socialismu a jeho upevnování dochází v zájmu rychlejšího a rovnoměrnějšího rozvoje národního hospodářství a všech jeho složek k tomu, že se vytvářejí záměrně rozdíly v životní úrovni jednotlivých skupin pracovníků. Tak např. pro horníky, hutníky, popřípadě další skupiny pracovníků se vytváří zvýhodněný mzdový tarif, znamenající podstatně vyšší mzdy než v jiných oborech. Nejde však o rozdíly vyvěrající z třídních protikladných zájmů, nýbrž o rozdíly vyvěrající z toho, že výrobní síly nejsou tak rozvinuty, aby bylo možno uskutečnit odměňování podle potřeby. Avšak již v socialistické společnosti se budou postupně podstatné rozdíly ve mzdách zmírňovat, až nakonec zaniknou, a to v důsledku stále větší mechanizace a automatizace, která vyžaduje vysokou kvalifikaci pracujících.

Rozdílná odměna v důsledku zásady odměny podle zásluhy vede k jistým rozdílům v důchodech nejen u jednotlivých skupin pracovníků, nýbrž i k rozdílným příjmovým průměrům mezi jednotlivými kraji. Záleží totiž na průmyslové skladbě jednotlivých krajů. Brněnský kraj je rozsahem jedním z nejprůmyslovějších, ale nemá téměř mzdově preferované obory. To pochopitelně vede k nižšímu mzdovému průměru ve srovnání kupř. s krajem Ostravským. Vyšší příjmové průměry v kraji Praha jsou zase vysvětlitelné vyššími platy zaměstnanců ústředních a celostátních institucí.

Musíme však přihlídnout i k tomu, jak rostou mzdy pracovníků v průmyslu v souvislosti s růstem produktivity práce. Lze pozorovat ekonomicky zajímavý jev (viz tabulku na str. 133). V Brněnském kraji existuje ukázněnost mezi růstem průměrných mezd v průmyslu v poměru k růstu produktivity práce, čemuž tak není v ostatních krajích, a tudíž rovněž ne v celostátním měřítku a průměru. Jistá část rozdílu v průměrných mzdách v Brněnském kraji ve srovnání s ostatními kraji jde tedy na vrub mzdové kázně v Brněnském kraji, jež je konečně známa a znovu se potvrdila při přestavbě dělnických mezd prováděné a dokončované v současné době.

Nižší průměrné důchody v kraji se projevují také v průměrně nižších výdajích za zboží. O tom nám podává nejlépe svědectví maloobchodní obrat. Jak jsme prokázali na jiném místě, realizuje se nákup jak potravin, tak i průmyslového zboží spotřebního téměř výlučně prostřednictvím státního nebo družstevního obchodu.

Z porovnání za poslední tři roky vysvítá, že maloobchodní obrat na 1 obyvatele je nižší v Brněnském kraji ve srovnání s průměrem českých krajů. Pohy-

Maloobchodní obrat na 1 obyvatele

V Kčs

	1956	1957	1958*)	Index 1958/56
Kraj Brněnský	6297	6674	6525	103,62
ČSSR	6313	6681	6703	106,18
České kraje	6835	7229	7211	105,51
Slovensko	5014	5324	5455	108,80

Vypočteno podle Statistické ročenky 1959.

*) V roce 1958 maloobchodní obrat bez soukromého sektoru, bez neplánovaného obratu některých rezortů a bez ubytovacích a ostatních služeb ve veřejném stravování, ale včetně služeb v obchodní síti.

buje se dokonce i pod celostátním průměrem, ačkoli ten je snižován posud nízkým průměrem Slovenska. I vývojová tendence je nepříznivá, takže rozdíly se stále zvětšují. V tomto ohledu naopak Slovensko vykazuje neustálé zlepšování.

Když však sledujeme spotřebu hlavních druhů potravin a spotřebu průmyslového zboží krátkodobé spotřeby, zjišťujeme, že kvantitativní rozdíly ve spotřebě na jednoho obyvatele v Brněnském kraji ve srovnání s celostátním průměrem téměř nejsou; spíše naopak v některých druzích průmyslového zboží krátkodobé spotřeby převyšuje spotřeba v Brněnském kraji celostátní průměr. Totéž lze sledovat i u některých druhů potravin.

Projevuje se zde známá skutečnost, že pracující používají svých důchodů především k uspokojování základních hmotných potřeb, tj. jídla a ošacení. Tak tomu je i v Brněnském kraji. V důsledku toho v průměru zůstává méně prostředků na nákup průmyslových výrobků, zvláště náročných. A skutečně lze pozorovat jistý rozdíl mezi Brněnským krajem a kupř. mezi krajem Ostravským nebo Pražským. Pracující Brněnského kraje se zaměřují při nákupu na užité hodnoty, které mají nejintenzivnější vliv na růst životní úrovně. Tím se značně snižuje důchodový rozdíl reálný proti krajům s vyššími průměrnými důchody.

Nicméně však je nutné sledovat skutečnosti, jež vytvářejí důchodové rozdíly ekonomicky neodůvodněné, a současně vyvíjet snahu o odstranění existujících nesprávností. Po zavedení nové mzdové soustavy a po důsledném udržování norem výkonu dostaví se pro pracující Brněnského kraje jistě nikoli nepodstatné zlepšení, což bude v plném souladu s ekonomickým zákonem odměny podle zásluhy.

*

V souvislosti s hmotnou spotřebou a se spotřebou vůbec je třeba si zodpovědět všeobecnou otázku, co lze počítat do hmotné, příp. kulturní úrovně pracujících, zda vše, co bylo vyrobeno, nebo to, co zůstalo k vnitřní spotřebě po odečtení vývozu.

Je jasné, že hmotnou úroveň obyvatel tvoří všechny statky jsoucí k dispozici pracujícím a jejich rodinám. Jsme si však vědomi toho, že jisté množství spotřebních státek, zvláště těch, které podléhají rychle zkáze, např. zelenina, ovoce, ale také do jisté míry maso apod., se zkazí nebo znehodnotí dříve, než přijde ke spotřebiteli. Tedy i když byly tyto statky vyrobeny a předány do obchodu, ke spotřebiteli se nedostaly. Pokud dojde ke zkáze nebo znehodnocení až u spotřebitele, nelze to zjišťovat vůbec, kromě toho to obchod ani nezajímá. To také vedlo někdy obchod k tomu, že nabízel zboží, které již nejde na odbyt a u něhož hrozí zkáza užité hodnoty přímo v obchodě. Něco takového se může dít u zboží úzkoprofilového. Při postupném zlepšujícím se zásobování ubývá možností odbytu zboží, jež nevyhovuje jakostí a druhem požadavkům nebo zálibám spotřebitelů. Platí to především u látek nebo u konfekce a u dámských obleků vůbec, jakož i u průmyslových výrobků, které již neodpovídají technickému pokroku.

Proto je správnější při spotřebě počítat jen s tím, co bylo obyvatelstvem koupeno. A k tomu nám slouží velmi přesné statistické údaje státního i družstevního velkoobchodu. Soukromý obchod je v současné době bezvýznamný a kromě toho je rovněž podchyten přesně statisticky.

Tím dostáváme odpověď na naši otázku, čím počítat do hmotné úrovně pracujících. Nutno počítat nejen to, co bylo ve spotřebním průmyslu vyrobeno a dáno do velkoobchodu k individuální spotřebě po odečtení vývozu, nýbrž i to, co bylo v rámci zahraničního obchodu dovezeno a určeno a předáno domácí spotřebě.

Potud by bylo vše logické, a tudíž i srozumitelné. V současné době probíhá velké mírové zápolení socialistického světa o ekonomický předstih kapitalistického světa. V podstatě jde o to, předstihnout vedoucí kapitalistické země ve výrobě základních statků (jako je železo, ocel, uhlí, nafta, elektřina) na jednoho obyvatele.

Vyvstává otázka, zda do životní úrovně má se počítat celá výroba na hlavu nebo pouze to, co je spotřebováno obyvatelstvem v domácnostech. Je jisté, že rozvoj výroby vcelku, tedy i rozvoj výroby takových statků, jakým je uhlí, nafta, železo, ocel atd., má přímý vliv na rozvoj životní úrovně pracujících socialistické společnosti, poněvadž jako základní výrobky mají vliv na rozvoj výroby vůbec, tedy i na rozvoj výroby spotřebních statků. Rozvoj výroby železa, oceli a elektřiny je podkladem pro rozvoj výroby strojů, chemického průmyslu atd., a ten zase je podkladem pro rozvoj zemědělské výroby i lehkého průmyslu, popřípadě potravinářského průmyslu. Souvislost je očividná a nesporná. Vyjímáme pochopitelně válečné doby.

Potud je naprosto správné, abychom takto zaměřili naše mírové soutěžení s kapitalistickým světem. Při srovnávání životní úrovně pracujících však nutno počítat pouze s tím, co slouží přímo spotřebě, ať krátkodobé nebo dlouhodobé. Ve srovnání s kapitalistickou společností dosahuje totiž socialismus daleko rychlejšího tempa růstu osobní spotřeby, než odpovídá růstu výroby základních výrobků přepočtených na hlavu, i když víme, že předpokladem rozvoje socialistické rozšířené reprodukce je přednostní růst výroby výrobních prostředků. V kapitalistickém řádu je působením objektivních zákonitostí pravidelným zjevem, že výrobních sil společnosti není plně využito (nezaměstnanost, omezená výroba, omezené využití techniky apod.), takže i příp. vyšší výroba na hlavu u základních výrobků není důkazem vyšší spotřeby na hlavu. Stručně řečeno, při stejné výrobě hlavních výrobků na hlavu u nás a v hlavních kapitalistických státech dosáhne se u nás většího efektu v rozvoji životní úrovně pracujících. Výjimku zde snad mohou tvořit malé kapitalistické státy, jako je Švýcarsko, Norsko apod., avšak pouze v některých ukazatelích, např. pouze ve výrobě elektřiny apod., a to ještě dočasně. Naproti tomu v jiných výrobcích jsou zpravidla hluboko pod světovým průměrem.

Můžeme tedy udělat tento závěr: Úsilí ČSSR po vzoru SSSR je zaměřeno k tomu, aby ekonomicky dohnala a předstihla vedoucí kapitalistické státy, tj. USA, Anglii, Francii, NSR. To znamená, že výroba na 1 obyvatele v hlavních průmyslových ukazatelích musí přesáhnout výrobu v kapitalistických státech. Na rozvoji výroby základních výrobků, tj. uhlí, nafty, elektřiny, železa, ocele, je závislý rozvoj celého národního hospodářství, a to jak průmyslu, tak i zemědělství. A to přímo ovlivňuje rozvoj životní úrovně pracujících socialistické společnosti. V kapitalistické společnosti naproti tomu působením ekonomických zákonů dochází k tomu, že rozvoji výroby propočtené na hlavu neodpovídá úměrně rozvoj spotřeby na hlavu.

Avšak tak či onak je pro výši životní úrovně nakonec rozhodující rozvoj spotřeby hmotných statků. Bude tedy přicházet v úvahu ta výroba spotřebních statků, která je určena k domácí spotřebě, a k tomu se připočte dovoz.

V průzkumu prováděném v rámci kraje má otázka právě řešená zvláštní význam. Přichází totiž v úvahu také vývoz do jiných krajů, zvláště u zemědělských výrobků; naopak v úvahu také přichází dovoz. Tak Brněnský kraj je vývozní u mnoha zemědělských výrobků, kupř. u vepřového masa, vajec, mléka, zeleniny. Naopak zase dováží jisté menší množství telecího a hovězího masa a zvláště ovoce.

Při posuzování možností rozvoje hmotné spotřeby v kraji je nutno brát v úvahu i způsob rozdělování spotřebních statků mezi jednotlivé kraje na základě jistých zásad. Tak se může stát, že v jednotlivých krajích může být intenzita poptávky po některých výrobcích různá. Nepřihlíží-li se k tomu nebo dojde-li z různých příčin k jistým preferencím některých krajů, pak dojde k nestejně intenzitě požadavků, a tím i spotřeby. Pak dochází k tomu, že spotřebitelé dojíždějí za nákupem do jiných krajů nebo dokonce pojezdí celou republiku, aby nakoupili zboží požadovaného druhu i jakosti.

Vcelku fond zboží odpovídá kupní síle obyvatelstva. V podrobnostech však dochází k větším nebo menším rozporům v jakosti zásobování jak v krajích a okresech, tak zvláště v sortimentech zboží. Nebývá kryta poptávka po zboží žádaném nebo po žádané jakosti. K tomu se velmi často připojuje časový nesoulad.

Naši snahou musí být, aby výroba dovedla uspokojovat poptávku v co možná maximálním měřítku. Každý pochopí, že stoprocentní odhad poptávky u zboží sezónního nebo u různých vzorů a jakostí je takřka nemožný. V současné době však dochází v mnoha druzích zboží k nelogicky značným výkyvům mezi výrobou a poptávkou, příp. spotřebou, a to v obou směrech: buď se některých druhů zboží velmi nedostává, nebo je ho nadbytek. Při plánování výroby jednotlivých druhů zboží musí být brán v úvahu dosavadní vývoj, logická úvaha a zkušenost a připomínky pracovníků v obchodě, poněvadž jsou stále ve styku s kupujícími a znají jejich přání i potřeby. Totéž platí pro časové zladění výroby zboží, které má charakter sezónnosti.

C. K otázce bytové výstavby

Otázka bydlení zasluhuje speciálního důkladného posouzení i porovnání. Především je nutno sledovat v bytové výstavbě dlouhodobé tendence. Podkladem nám musí být minulá desetiletí, dále rozvoj socialistického způsobu života, jakož i to, že každá bytová jednotka vystavěná v současné době bude sloužit nejméně 50—100 let. Svou užitnou hodnotou zasáhne hluboko do komunistické společnosti.

Především si musíme uvědomit, jak vzrostly za posledních 15—20 let požadavky na bydlení a jak vzrostly i požadavky na vybavení bytu. Byty, které na sklonku minulého století a na začátku tohoto století svým vybavením byly přístupné jen exkluzivní vrstvě obyvatelstva, platí v současné době za průměr, jenž vyžaduje nadto velkého technického zdokonalování. Nejinak tomu bude s byty budovanými dnes. I zde budeme muset přihlížet k tomu, aby je bylo možno v budoucnu vybavovat tím pohodlím a tou kulturností, kterou doba přinese.

Dostáváme se tak k základnímu vybavení bytů: celkové rozměry, počet obytných místností, velikost pokojů a kuchyně, další příslušenství, tj. koupelna, vybavení ústředním topením, vodou, plynem atd. V té souvislosti je důležitá i poloha bytu, tj. zda je v rodinném domku nebo v máloposchoďovém nájemním domě nebo v komplexu mohutných výškových obytných budov. Nesporně záliby lidí jsou a nadále budou různé.

V souvislosti s diskusí o velikosti bytu, která by odpovídala ideálu socialistické společnosti, argumentuje se vehementně tím, že se domácnost postupně oprošťuje od výrobní a opravářské činnosti (vaření, praní, žehlení, oprava prádla, plečení atd.). To je správné, ale týká se to jen velikosti kuchyně a jejího vybavení. Na společnost však bude čím dál ve větším měřítku přecházet výchova dětí.

Z toho se usuzuje, že byt bude sloužit hlavně ke spaní, a proto mohou být pokoje, zvláště dětské, co nejmenší. Propočty hygieniků uvádějí minimální potřebu vzduchu a podle toho se propočítávají rozměry jednotlivých pokojů. Jistě je to v podstatě postup správný. Vždyť vzduch je již nyní zdarma, nebude se ho proto ani v komunismu potřebovat na osobu více. Vystává však otázka, zda v komunismu se má odměřovat každému na krychlové metry. Infikovat pokolením komunismu, jak se mají vtěsnat do pokoje, není správné. Rodina nebo domácnost bude nesporně vždy základní organizační společenskou jednotkou lidské společnosti. I když budou kluby, společná veřejná kulturní zařízení atd., rodinný život neustane, naopak bude se rozvíjet bez dnešních rušivých jevů, poznamenaných nadměrným shonem — rychlý, úspěšný nástup do zaměstnání, často namáhavá dojíždka, práce přes čas, přemíra zbytečného schůzování atd.

Nechť jsou tedy úvahy jakékoli, tendence v požadavcích na zdraví a všestranně uspokojivé bydlení se budou vyvíjet v souvislosti s vývojem ostatní spotřeby a nároků na její uspokojování.

Přihlédneme nyní ke skutečnostem v Brněnském kraji, pokud jde o stav kultury bydlení a další výstavby.

V současné době slouží pro bydlení obyvatelstva Brněnského kraje domy, a byty stavěné v různých historických obdobích. Nepřihlédneme-li k jistému množství domů velmi starých, pochází značné procento domů z konce minulého století, dále z období velké výstavby za kapitalistické republiky a konečně ze současné doby.

Byty stavěné v minulém století, pokud nejde o byty suterénní, jsou zpravidla velmi prostorné, namnoze však postrádají příslušenství typické pro komfortní byty, tj. koupelnu, popřípadě ústřední topení. Byty stavěné po první světové válce jsou rovněž zpravidla prostorné, vícepokojové a s komfortním vybavením. Byty stavěné v současné době jsou zpravidla co do plošné míry v zákonné normě, tedy prostěrově menší, avšak zpravidla dokonale vybaveny příslušenstvím. Tolik o domech a bytech v městě Brně a v ostatních venkovských městech kraje.

Domy a byty na vesnici nejsou zpravidla vybaveny příslušenstvím jakým je koupelna, vodovod apod.; rozlohou jsou v průměru menší než ve městech.

Obdobná situace je i v ostatních krajích ČSSR.

Rok 1955

Ukazatel	Brněnský kraj	Kraj bez Brna	ČSSR
Počet osob na jeden byt	3,32	3,47	3,40
Obytná plocha na jeden byt	38,35	37,37	38,90
Obytná plocha na jednu osobu	11,57	10,78	11,40

V podstatě je bytová situace v Brněnském kraji na úrovni celostátního průměru. Uvážíme-li, že Brněnský kraj má natalitu stále vyšší než je v ostatních českých krajích, je plně odůvodněno, aby již v nejbližších letech se bytová výstavba v kraji pronikavě zvýšila ve srovnání s dosavadním tempem. Přitom třeba počítat, že i v dalších letech bude docházet k jisté emigraci do jiných krajů.

Porovnáme-li tyto závěry se zvýšenou plánovanou výstavbou, která se již úspěšně začíná realizovat, můžeme s uspokojením konstatovat, že zvýšená výstavba odpovídá tomu, aby postupně i v Brněnském kraji byl odstraněn bytový problém.

D. K otázce placených i neplacených služeb obyvatelstvu

V komplexu služeb zaujímají významné místo neplacené služby obyvatelstvu, jež představují společenskou spotřebu. Zdálo by se, že by nemělo býti rozdílů v jakosti těchto služeb mezi jednotlivými kraji, poněvadž prostředky určené ve státním rozpočtu lze vhodně zladit s potřebou jednotlivých krajů. V dřívějších dobách však byly značné rozdíly, neboť některá místa zaostávala ve zdravotní péči i v kulturním rozvoji. Po osvobození dochází v důsledku socialistické výstavby průmyslu i zemědělství k významným přesunům výroby. K tomu přistoupila i územní reorganizace. To vše zasáhlo výrazně do vývoje Brněnského kraje. Na jedné straně došlo k velkému rozvoji některých oborů průmyslu, jiné obory ve vývoji ustrnuly, popřípadě přešly soustředováním a specializací výroby do jiných míst.

S tím pochopitelně souvisí i změna intenzity potřeb kulturních i zdravotních. Soustředování obyvatelstva v několika málo centrech kraje vyvolalo potíže i nedostatky ve školství i zdravotnictví. Ve školství dochází ke dvousměnnému vyučování především v městě Brně. Ve zdravotnictví jsou nejdůležitější zdravotní zařízení — nemocnice — jen v některých okresech. Územní reorganizace provedená s platností od 1. ledna 1949 vytvořila v kraji řadu menších okresů, v nichž není nemocnice. Jsou to: Židlochovice, Velká Bíteš, Slavkov, Moravský Krumlov, Bystřice n. P., Bučovice, Břeclav, Blansko a Brno-venkov. Jde tu o opačný jev než ve školství. Město Brno je ve zdravotnictví vybaveno nejlépe. Vyvstávají naléhavé úkoly: výstavba všeobecně vzdělávacího školství, především v městě Brně a vybavení venkova sítí zdravotních zařízení.

V kulturní oblasti je velký nepoměr mezi Brnem a ostatními městy kraje. Samozřejmě film, rozhlas, televize postupně vyrovnávají rozdíly. Rychlá a všestranná doprava přibližuje kulturu Brna i nejnáročnějším zájemcům venkova. Brněnský kraj patří nesporně mezi přední kraje republiky co do kulturní úrovně. Centrum kulturního dění v kraji — Brno — se řadí stále mezi přední kulturní centra ve státě. Bude však třeba jistých zařízení (nového divadla opery, koncertní síně), aby kulturní rozvoj udržoval krok s ekonomickým rozvojem města. Ve Znojmě je třeba počítat v dohledné době se stálou divadelní scénou, která by působila v místech jižního pohraničí kraje.

Ve skupině služeb, jež jsou zvláštním druhem hmotné spotřeby, patří Brněnský kraj mezi první v ČSSR. Elektrifikace krajů — jako prvního v ČSSR vůbec — byla dokončena již v roce 1956—1957, takže i nejmenší osady byly zapojeny do elektrické sítě. Jistě k tomu přispěl velký zdroj elektrické energie přímo v centru kraje — oslavanská elektrárna. Zvyšování spotřeby odpovídá rozvoji kulturnosti bydlení a rodinného života (rozhlas, televize, chladnička, pračka, elektrická kamna atd.).

V kraji však pokulhává ve vývoji zásobování vodou a plynem, v Brně k tomu pak přistupuje vytápění bytů parou. To je však úkaz celostátní, v němž Brněnský kraj nečiní výjimku. Předpoklady dostatečného zásobování plynem jsou však v kraji velmi příznivé. Zdroje jsou přímo v kraji.

Zásobování vodou výstavbou vodovodů, což má mimo jiné i značný zdravotní význam, vyžaduje nejen vytvoření jednotného plánu výstavby, při němž by bylo třeba i možno v plném rozsahu využít iniciativy místních činitelů, ale také důsledné realizování tohoto plánu.

Z celkového počtu obyvatel kraje je ke konci 1958 53,3 % obyvatel v obcích, jež jsou zapojeny na vodovodní síť. Je to sice nad celostátním průměrem, jež

čini 48,1 %, avšak značně pod průměrem českých krajů, jenž činí 57,3 %. Z celkového počtu 923 obcí v Brněnském kraji je vybaveno vodovodem pouze 167 obcí. Ještě nepříznivější je situace v dalším všeobecně zdravotním zařízení, v kanalizaci. Pouze 101 obec má kanalizační zařízení. V těchto obcích žije 48,2 % obyvatel kraje. Na stejné úrovni je situace v českých krajích a pochopitelně horší v celostátním průměru, poněvadž ještě více zaostává Slovensko, kde pouze 17,3 % obyvatel žije v obcích vybavených kanalizačním zařízením.

Na úseku vlastních služeb, ať komunálních nebo jiných, je situace složitější a odchylky v Brněnském kraji ve srovnání se situací v celostátním měřítku jsou značnější. Vyžaduje proto podrobnějšího rozboru.

Růst výdajů obyvatel kraje na hlavní druhy služeb dosahuje od roku 1953 do roku 1959 celkem 71,2 %, a je ve srovnání s celostátním průměrem o 14,4 % vyšší.

Rozsah jednotlivých druhů služeb (na 1 obyvatele)

Druh služeb	Brněnský kraj			ČSSR 1959*)
	1953	1958	1959*)	
Nájemné a komunální služby	125	178	179	175
Doprava a spoje	279	391	404	375
Osobní služby	71	182	204	183
Vstupné do kult., zábav. a sport. podniků	42	84	88	82
Rekreace, léčebná péče a dětská zařízení	22	29	31	23
Ostatní služby	15	41	42	31
Celkem	554	906	948	869

*) Předběžný údaj.

Pramen: PK rady KNV Brno.

Nejvyššího zvýšení dosahují osobní služby a doprava a spoje. Ve srovnání s celostátními údaji, jež jsou velmi zaokrouhlené, je Brněnský kraj ve všech ukazatelích nad celostátním průměrem. Je to úkaz nesporně příznivý. Z toho lze také usuzovat, že zvláště osobní služby a ostatní služby jsou více soustředěny v socialistickém sektoru a že pronikavěji a úspěšněji je potíráno fušerství.

Není bez zajímavosti sledovat vývoj kupř. komunálních služeb zdravotně technických a srovnat v nich Brněnský kraj s ostatním územím státu.

Zásadně lze konstatovat všeobecné postupné zvyšování výkonů jednotlivých druhů služeb.

Až na služby holičské a kadeřnické jsou na Slovensku ostatní komunální služby málo vyvinuté, takže jsou značně pod celostátním průměrem. Naproti tomu se Brněnský kraj pohybuje ve všech ukazatelích nad celostátním průměrem, jakož i nad průměrem českých krajů. Vývoj služeb je v kraji Brněnském stále progresivnější než na ostatním území státním.

Nelze však nevidět prozatím vcelku nepatrný rozvoj služeb prádelen. Stejně jako v Brněnském kraji i jinde brzdí další rozvoj malá kapacita prádelen vybavených až na výjimky velmi starým strojním zařízením. V menších okresních městech Brněnského kraje však dosud není plně využito ani nynější kapacity při jednosměnném provozu. V těchto místech jsou uvedené služby značně nerentabilní.

Pokles výkonu městských očištných lázní v roce 1958 ve srovnání s předcházejícími lety byl způsoben tím, že pojištěncům z řad důchodců se nedostává zdarma na lékařský předpis některých druhů koupeli.

Pozornosti si zasluhuje i sledování rentability služeb. Velmi dobrý obraz o stavu i vývojových tendencích a hlavně vývojových možnostech nám poskytuje rozbor

Některé komunální služby zdravotné technické*)

Druh služeb		1953	1955	1956	1957	1958
Vyprané prádlo na 1 obyvatele v kg	kraj Brno	0,9	1,4	1,6	1,6	1,8
	ČSSR	0,7	0,9	1,1	1,1	1,1
	české kraje	0,9	1,1	1,3	1,4	1,4
Vyčištěno a nabarveno na 1 obyvatele v kg	kraj Brno	1,5	1,8	1,9	2,1	2,4
	ČSSR	0,7	0,9	0,9	1,0	1,2
	české kraje	0,9	1,1	1,1	1,2	1,4
	Slovensko	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Městské očištné lázně — počet návštěv na 1000 obyv.	kraj Brno	776	497	690	750	716
	ČSSR	309	327	378	387	378
	české kraje	363	376	434	438	435
Holičství a kadeřnictví — počet úkonů na 1 obyvatele**)	kraj Brno	3,4***)	3,8	3,8	4,0	4,2
	ČSSR	2,9	2,9	3,0	3,1	3,2
	české kraje	3,2	3,0	3,0	3,0	3,1
	Slovensko	2,4	2,7	3,1	3,2	3,4

*) Propočten proveden na střední stav obyvatel.

**) Jen socialistický sektor.

***) Rok 1954.

Propočteno podle Statistické ročenky ČSSR 1959.

a srovnání za poslední léta. (Tabulka 34c.) I srovnání kraje s ČSSR má velkou průkaznost, poněvadž ve vývoji jednotlivých druhů služeb nedošlo k podstatným výkyvům, v důsledku nichž by nastaly významné změny v pořadí.

Ačkoli Brněnský kraj měl nejlepší výsledky v roce 1956 pouze v dopravě elektrických drah, u nichž byla rentabilita 29,2 %, a ve všech ostatních druzích služeb byl předstížen jinými kraji, v průměru ve všech složkách, příp. službách vykazuje nejlepší výsledky. V roce 1956 činila celková rentabilita služeb v Brněnském kraji 12,5 % a vysoko převyšovala celostátní průměr. V následujících letech se rentabilita služeb v kraji ještě zvyšuje. V roce 1958 činí průměrná rentabilita v kraji 16,0 %, což je tak vysoké procento, že vyžaduje přezkoumání cen všech služeb a stanovení nových cen všude tam, kde je rentabilita enormní. Snížením cen některých služeb, kde se dosahuje příliš velké rentability, vyvolá se o tyto služby zvýšený zájem, a tím i jejich rozšíření.

Pozornosti si zasluhuje i skladba nákladů ve srovnání s výsledky nejlepšího kraje. Musí se totiž přihlížet k příčinám těchto rozdílů. Tak např. nerentabilita v holičství v Brněnském kraji v letech 1957 a 1958 a vysoká rentabilita těchto služeb u ÚNV Praha je způsobena cenovými rozdíly služeb. V Brněnském kraji jsou služby holičů o jednu třetinu levnější. Vyšší ztrátovost prádelen v Brněnském kraji ve srovnání s celostátním průměrem je způsobena špatným vybavením provozních zařízení a nevyužitím kapacity ve venkovských městech kraje atd.

Vcelku však lze konstatovat zdárný vývoj, jehož základním kladným rysem je konsolidovanost a nedostatkem je zpravidla nedostatečné technické vybavení. Obdobnou situací i vývoj lze sledovat v komunálním stavebnictví. (Tabulka 32a.) I zde docilená tržba na 1 obyvatele kraje převyšovala v roce 1958 celostátní průměr; krajský průměr na 1 obyvatele činil 33,37 Kčs, celostátní průměr 28,50 Kčs. Platí však i pro stavební služby komunální, že jsou dosud naprosto nedostatečně rozvinuty. Největší překážkou jsou vysoké ceny na jedné straně a nedostatečné prostředky finanční majitelů nájemních i rodinných domů na straně druhé.

E. K otázce demografie obyvatelstva

K této otázce, o níž bylo řečeno vše podstatné v předcházející kapitole, připojíme jen několik poznámek k nejzávažnějším demografickým ukazatelům.

Šňatečnost v kraji Brněnském je na úrovni celostátního průměru. V procentu živě narozených je na tom kraj lépe, než je průměr českých zemí; je však pod celostátním průměrem, který je příznivě ovlivňován natalitou obyvatelstva Slovenska.

Úmrtnost v Brněnském kraji je daleko nižší, než je v českých zemích, a je rovněž příznivější než celostátní průměr. V důsledku toho je v kraji příznivější vývoj v přirozeném přírůstku obyvatelstva, avšak pouze ve srovnání s českými zeměmi. Ve srovnání se Slovenskem je krajský průměr vcelku o něco nižší. Ovlivňuje jej nepříznivě v první řadě emigrace obyvatel v plném produkčním věku.

Vývoj obyvatelstva ukazuje, že v kraji narůstá procento starších věkových skupin. S tím nutno počítat v dohledné budoucnosti v oblasti sociální, zdravotní, bytové apod. Vzrůstá též počet dětí s povinnou školní docházkou. To znamená, že je třeba provést řadu opatření ve školství i v mimoškolní péči. Nelze spoléhat, až kulminační křivka přírůstku dětí začne klesat. Toho se využije v budoucích letech ke zkvalitnění výuky tím, že na třídu bude připadat menší počet dětí a že se odstraní úplně dvousměnnost.

Jedním z nejvýznamnějších důsledků však zůstává to, že objem obyvatelstva v produktivním věku se v Brněnském kraji v budoucích 5—15 letech podstatně nezvýší, ba může dojít k jisté stagnaci, a že přírůstek zaměstnanosti bude kryt ženami z domácnosti jako hlavním zdrojem. A tento zdroj je v kraji dosud vydatný.

V souvislosti s rozbořením zdravotního stavu i vývoje obyvatel se často uvádí, že moderní doba charakterizovaná mechanizací a automatizací přináší pro pracující jisté záporné důsledky v tempu i intenzitě práce, projevující se rozšiřováním kupř. srdečných a nervových chorob apod. Při rozboru zdravotního stavu obyvatelstva Brněnského kraje jsme skutečně konstatovali narůstání počtu onemocnění na uvedené choroby.

Souvislost je však jinde. Automatizace nebo úplná mechanizace odstraňují těžkou fyzickou práci. Přinášíjí růst produktivity práce, a tím i celkový růst výroby jako hmotný podklad pro zvyšování životní úrovně. Spojovat tyto skutečnosti s intenzifikací práce je nelogické. Ovšem nová, prudce se rozvíjející technika vyžaduje i růst kvalifikace pracovníků jak ve vlastní výrobě, tak i v hospodářském vedení. Prudký vývoj národního hospodářství si vyžaduje novou, účelnější organizaci. To vše nesporně vytváří velký nápor na pracující. Musí se učit a seznamovat s novými stroji, účelnější organizací, novými metodami práce, ale také někdy přecházet jinam a seznamovat se s novým prostředím i novou výrobou. To vše

spolu s mezinárodním napětím vytváří zvýšený nápor na nervovou soustavu člověka, takže může dojít k zvýšené únavě, popřípadě i k onemocnění.

Jsou to však jevy působící dočasně. Při důkladném školení a odborném vzdělání a stabilizování organizačních a společenských norem života, ale také při uvolnění mezinárodního napětí dojde nesporně i ke všeobecnému nervovému uklidnění a vyrovnání. Pak bezesporu se také sníží nemocnost, popřípadě předčasná invalidita pro nemoci působící v současné době značné potíže. Úplná mechanizace a automatizace se jistě projeví jako nejvydatnější pomocník na cestě společnosti ke komunismu.

Uvedené poznatky vyplývající z rozboru Brněnského kraje platí pochopitelně i pro ostatní kraje státu.